

Шевченко Наталія Олександрівна,
доктор наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри публічного управління та
права Дніпровської академії неперервної освіти
ORCID:0000-0003-1559-1432

Руденко Юлія Олександрівна,
аспірантка кафедри менеджменту і права
Дніпровського державного аграрно-економічного
університету
ORCID:0000-0003-3017-2439

СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Метою статті є дослідження сільського туризму в контексті розвитку соціокультурних послуг громад в умовах впровадження адміністративної реформи і децентралізації владних та бюджетних повноважень, їх передачі й розширенні на місцевому рівні. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні культурологічного, структурно-системного, історико-порівняльного підходів і критичному аналізі теоретичних та практичних даних у виявленні шляхів розвитку сільського туризму та фінансування соціокультурної сфери в умовах децентралізації. **Наукова новизна** полягає в розробці підходів щодо впровадження механізмів самофінансування соціокультурної сфери у сільській місцевості, зокрема за рахунок розвитку сільського туризму як сфери підприємницької діяльності місцевого населення, а також перерозподілу бюджетних повноважень. **Висновки.** Запровадження децентралізації дає змогу використовувати бюджетні кошти громад для фінансування соціокультурної сфери. Одним із видів послуг, що здійснюються на комерційній основі і можуть частково взяти на себе функції фінансування безоплатних соціокультурних послуг, є сільський туризм, що має ресурсний потенціал для розвитку та є популярним видом туризму в розвинених країнах.

Ключові слова: сільський туризм, соціокультурні послуги, децентралізація, реформа бюджетних відносин, об'єднана територіальна громада.

Шевченко Наталья Александровна, доктор наук по государственному управлению, доцент, заведующая кафедрой публичного управления и права Днепровской академии непрерывного образования; Руденко Юлия Александровна, аспирантка кафедры менеджмента и права Днепровского государственного аграрно-экономического университета

Сельский туризм в контексте развития социокультурных услуг в условиях децентрализации в Украине

Целью статьи является исследование сельского туризма в контексте развития социокультурных услуг общин в условиях внедрения административной реформы и децентрализации властных и бюджетных полномочий, их передачи и расширения на местном уровне. **Методология исследования** основана на использовании культурологического, структурно-системного, историко-сравнительного подходов и критическом анализе теоретических и практических данных в выявлении путей развития сельского туризма и финансирования социокультурной сферы в условиях децентрализации. **Научная новизна** заключается в разработке подходов по внедрению механизмов самофинансирования социокультурной сферы в сельской местности, в том числе за счет развития сельского туризма как сферы предпринимательской деятельности местного населения, а также перераспределения бюджетных полномочий. **Выводы.** Введение децентрализации позволяет использовать бюджетные средства общин для финансирования социокультурной сферы. Одним из видов услуг, осуществляемых на коммерческой основе, что могут частично взять на себя функции финансирования бесплатных социокультурных услуг, является сельский туризм, который имеет ресурсный потенциал для развития и является популярным видом туризма в развитых странах.

Ключевые слова: сельский туризм, социокультурные услуги, децентрализация, реформа бюджетных отношений, объединенная территориальная община.

Shevchenko Nataliia, Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor, Head of the Department of Public Administration and Law of the Dniprovskia Academy of Continuing Education; Rudenko Yuliia, Postgraduate Student, Chair of Management and Law, Dniprovsky State Agrarian and Economic University

Rural tourism in the context of the development of socio-cultural services under decentralization in Ukraine

The purpose of the article is to study the issue of financing the socio-cultural development of communities in the context of the introduction of administrative reform and the decentralization of power and budgetary authority, their transfer and expansion at the local level. **The methodology** of the research is based on the use of structural-system, cultural, historical-comparative approaches and critical analysis of theoretical and practical data in identifying ways of financing the socio-cultural sphere in the context of decentralization. **Scientific novelty** consists in developing approaches to introduce self-financing mechanisms for the sociocultural sphere in rural areas, taking into account the redistribution of budgetary powers through the development of entrepreneurial activities in the countryside, namely, the expansion of the sphere of activity of the local population. **Conclusions.** The introduction of decentralization allows the use of community budget funds to finance the socio-cultural sphere. One of the types of services provided on a commercial basis and which can take over the functions of financing free socio-cultural services is rural tourism, which has resource potential for development and is a popular type of tourism in developed countries.

Key words: decentralization, reform of budgetary relations, united territorial community, socio-cultural services, tourism, rural tourism.

Актуальність теми дослідження. Особливо важливою в сучасних умовах в нашій країні є фінансова децентралізація у соціокультурній сфері, яка охоплює середовище існування людини та формування її як особистості. Впровадження адміністративної реформи в контексті децентралізації забезпечує не лише передачу владних повноважень, а й бюджетів - від державних органів органам місцевого самоврядування, що

визначає актуальність досліджень на перетині декількох наукових напрямів – розвитку соціокультурної сфери, зокрема у контексті розвитку сільського туризму, та питань її фінансування у контексті децентралізації влади.

Метою статті є дослідження питання розвитку соціокультурної сфери та відповідних послуг в контексті децентралізації владних та бюджетних повноважень, їх передачі і розширенні на місцевому рівні, зокрема за рахунок різних послуг, яким може стати сільський туризм як сфера підприємницької діяльності місцевого населення.

Ступінь наукової розробки. Економічними проблемами функціонування культурного середовища та характером його взаємодії з іншими соціально-економічними підсистемами займалися такі відомі науковці, як: В. Геєць, Е. Лібанова, У. Садова та ін. Питанням теоретичного вивчення та визначення поняття фінансової децентралізації займалися такі вчені, як Ч. Тібу, Р. Масгрейв, Н. Бікадорова, О. Ю. Ковбасюк, С. Кравченко та ін. Однак ця тема є недостатньо вивченою у межах української науки, позаяк перебуває на перетині.

Виклад основного матеріалу. Територіальна організація влади відіграє важливу роль у житті суспільства, адже має забезпечувати вирішення нагальних проблем його життєдіяльності, а саме: соціальних, економічних, політичних, проблем культурного розвитку. Практика сьогодення показала, що централізована організація влади не в повній мірі вирішує зазначені проблеми. Після Другої світової війни стає загальноновизнаним той факт, що централізація не посилює країну, а й взагалі може призвести лише до недієздатності уряду, тому в управлінні на перший план виходять принципи децентралізації. Цей процес зумовлений прагненням до підвищення рівня і якості задоволення потреб громадян.

Єдність поглядів на зміст поняття децентралізація у вітчизняних дослідників та науковців на сьогодні ще не досягнута. Одні вважають, що сутність децентралізації - це процес перерозподілу владних повноважень та обсягів компетенції між центральним та місцевим рівнями організації публічної влади зі зміщенням акценту виконання гарантованих державою функцій на місцях [7; 8; 10]. На думку інших, особливість децентралізації характеризується передачею повноважень не як делегування, а як перетворення державних повноважень на самоуправлінські [1; 5]. Спільність поглядів науковців виявляється в тому, що всі вони вважають, що за допомогою децентралізації можна вирішити проблему якісного задоволення потреб громадян, оскільки вона означає передачу права приймати всі рішення органам, які ці громадяни безпосередньо обирають.

Концепцією реформування місцевого самоврядування в Україні визначено, що основою фінансової бази місцевого самоврядування є місцеві бюджети, адже саме у них зосереджено близько 80% усіх фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. Починаючи з 2015 р., реформа міжбюджетних відносин, подальшим шляхом якої є фінансове самозабезпечення громад, дала стимул місцевим громадам якомога більш ефективно наповнювати свої бюджети (кошториси) та більш ощадно планувати видатки. Також джерела наповнення місцевих кошторисів було розширено передачею на місця низки податкових зборів з державного бюджету та впровадження нових зборів. Сюди відноситься 10% податку на прибуток підприємств, а також до бюджетів об'єднаних територіальних громад зараховується 60 % від податків на доходи фізичних осіб. Вважається доцільним робити акцент на розвиткові місцевих громад та підвищенні доходності бюджетів за рахунок місцевого підприємництва.

Розвиток громад передбачає в першу чергу розвиток соціокультурної сфери. На сьогоднішній день стан соціокультурного розвитку регіонів України є незадовільним. Заклади культури мали б розвивати дану сферу, проте їхня діяльність обмежується організацією дискотек для молоді та концертів, присвячених державним святам. Криза пояснюється експертами недостатньою адаптацією закладів до сучасних умов, відповідно - неповним використанням наявного потенціалу. Також варто враховувати той факт, що для сфери соціокультурних послуг характерною рисою є безоплатність послуг. З урахуванням децентралізації пропонується створення механізму фінансового забезпечення соціокультурних послуг, що є безоплатними, за рахунок податків від надання соціокультурних послуг, що мають комерційну основу.

Вагоме місце в сфері соціально-культурних послуг посідає туризм, який у багатьох державах є основним джерелом грошових надходжень. Туристична послуга є результатом діяльності туристичного підприємства у задоволенні потреб туриста. Послуги надаються на платній основі і можуть розглядатися як стаття бюджету громади. Розвиток сільського зеленого туризму – це, можна сказати, соціально-економічна програма, що передбачає також соціально-культурні цілі (збереження та відтворення культурної спадщини, національної самобутності території; забезпечення зміни традиційної структури сільськогосподарського виробництва тощо).

Британський науковець С. Медлік надає у своєму словнику таке визначення: сільський туризм (rural tourism) – це «будь-яка діяльність, що здійснюється в населеній сільській місцевості, що визначається як туризм...» [9]. У законопроекті України «Про сільський зелений туризм» наведено наступне визначення: сільський зелений туризм (СЗТ) – це вид туризму, що передбачає тимчасове перебування туристів на сільській території для відпочинку та отримання відповідних послуг.

Зміна поглядів на сільські території в останні два десятиліття забезпечила істотне просування сільського та зеленого туризму на засадах професійного маркетингу, проведеного місцевими і центральними органами управління. Найбільш цінними ресурсами для розвитку сільського туризму є наступні:

автентичність сільського життя з дотриманням сільськогосподарських традицій, багате та незасмічене навколишнє середовище, висока якість харчування і гостинності.

Зважаючи на наявність вищезазначених ресурсів в Україні (багата культурна, історична та архітектурна спадщина українського села; мальовничі ландшафти, лікувально-рекреаційні ресурси, можливість використання індивідуального житлового фонду, значний трудовий потенціал), розвиток сільського туризму в нашій країні заслуговує на увагу.

Для виявлення перспектив розвитку у сільському туризмі варто визначити сучасний стан даної діяльності в Україні. В першу чергу варто прийняти до уваги стан розвитку туристичної діяльності в Україні в цілому. Кількість обслуговуваних туристів у 2017 році складає 2,8 млн осіб, що на 1,4 млн осіб менше, ніж у 2013 році [3]. У даний час туристичний потенціал України розкрито не повною мірою, про що свідчать 28,4-39,6 млрд грн (1,4–2,3 %) частки туристичної галузі в структурі ВВП країни впродовж 2013-2017 рр. [11].

Характерним у дослідженні стану підприємництва у сфері сільського туризму показник кількості агросадиб. Характерним для 2014-2015 рр. спостерігається зниження обсягів підприємницької діяльності в сфері сільського туризму порівняно із 2013 роком, а вже у 2017 році кількість садиб збільшилась. Дохід від надання туристичних послуг збільшився близько на 36, 63 млн грн., або на 215% порівняно з 2013 роком, проте очевидним є той факт, що вагомий вплив на даний показник має інфляція в країні, яка порівняно з 2013 у 2017 році зросла на 207%. Коефіцієнт використання місткості сільських садиб є низьким – 0,20. Таким чином, більшість часу протягом року ринок сільського туризму є ненасиченим [3].

Щодо заходів, спрямованих на розвиток сільського туризму, вартим уваги є всеукраїнський конкурс «Неймовірні села України 2016». Основною метою конкурсу було сприяння розвитку малого та середнього бізнесу в селі, сприяння розвитку сільських територій та громад, збереження історико-культурної спадщини українського села. За допомогою інтернет-голосування та паралельного експертного оцінювання серед претендентів, які надіслали заявки, було визначено учасників фіналу відповідно до їх місця у рейтингові, у такий же спосіб було обрано переможців конкурсу. Переможцями конкурсу було отримано грошову винагороду з призового фонду, що був сформований благодійними внесками спонсорів конкурсу (100 тис. грн.), наступним чином: I місце – 50 тис. грн. – с. Клевань (Рівенської обл.); II місце – 20 тис. грн. – с. Лазещина (Закарпатської обл.); III місце – 10 тис. грн. – с. Гусарка (Запорізької обл.). Частина фонду, що залишилась (20 тис. грн.) була рівномірно розподілена на видачу селам, що зайняли 4-10 місця (суму до видачі кожному селу округлили до 3 тис. грн.).

На сьогоднішній день важливим фактором впливу на розвиток туризму України загалом, зокрема й сільського туризму, є сприяння громадської спілки «Асоціація Індустрії Гостинності України» (АІГУ). Головний акцент в спілці надається розвитку внутрішнього туризму. З 2017 року на основі спілки надається фінансова і експертна підтримка для розробки програми розвитку туризму у рамках грантової програми «Підтримка розвитку туризму в регіонах». В програмі можуть брати участь органи місцевого самоврядування міст, районів або областей, в тому числі об'єднані територіальні громади. Розмір гранту становить до 30 тис. грн..

На основі проведеного аналізу сучасного стану розвитку сільського туризму, децентралізації, з урахуванням наявності можливості отримання додаткових коштів пропонується розробляти проекти розвитку сільського туризму в кожній області.

Завдання, що має виконувати проект: забезпечення надання місць для тимчасового проживання туристів; організація традиційних свят у сільській місцевості; екскурсійне обслуговування туристів; надання додаткових послуг. Сутність проекту полягає у створенні садби та туристичного маршруту в сільській місцевості для обслуговування туристів та організації дозвілля. У випадку успішної реалізації проекту варто рухатись у напрямку організації культурно-освітніх заходів як для туристів, так і для населення громади.

У рамках проекту запровадженню такого виду діяльності має передувати проведення семінарів-тренінгів з питань розвитку сільського туризму, підготовка інформаційних буклетів, консультування гідями, істориками, екскурсоводами, організація співпраці із туристичними агентами та туристичними точками, а також попереднє просування створюваного продукту. Послуги, що планується надавати туристам працівниками туристичного об'єкту: послуги з розміщення, здача в оренду кімнат; екскурсійне обслуговування; проведення майстер-класів: кулінарна майстерність традиційної української кухні, вишивки, риболовлі; послуги харчування, в тому числі у природному середовищі.

Актуальність та важливість проекту полягає у розвитку сільського туризму, зокрема у тій місцевості, яка раніше не позиціонувалась як туристична, що сприятиме самозайнятості та реструктуризації аграрного сектору, перехід частини сільського населення до сфери послуг, та подальшого впровадження туристичної діяльності в селах, що забезпечуватиме наповнення місцевих бюджетів та подальшого розвитку соціокультурної сфери сел. Також успішний досвід діяльності таких садиб сприятиме розвиткові та популяризації сільського туризму.

Висновок. Централізована система територіальної організації влади з плином історії вичерпала себе як дієвий механізм, на зміну йому прийшли принципи децентралізації. Важливим є той факт, що сучасний стан соціокультурної сфери у регіонах, зокрема в сільській місцевості, є незадовільним та заклади культури не виконують функції, що на них покладені, в першу чергу через недостатнє фінансування. Запровадження децентралізації дає змогу використовувати бюджетні кошти громад для фінансування соціокультурної

сфери. Проте, як показує практика, розвиток культури та соціокультурної сфери вважаться «вторинною» проблемою. Було запропоновано впровадити механізми фінансування соціокультурних послуг, що здійснюються на безоплатній основі, за рахунок соціокультурних послуг, що мають за собою комерційну основу. Одним із видів таких послуг є сільський туризм, що має ресурсний потенціал для свого розвитку.

Література

1. Бікадорова Н.О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування // Економічний вісник Донбасу. 2010. № 2(20). С. 145-151.
2. Геєць В. М. Соціальний капітал, участь і громадська активність у контексті потреб модернізації. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України / ДУ «Інститутекономіки та прогнозування НАН України. 2014. С.139-238.
3. Економічна статистика / Економічна діяльність / Туризм // Державна служба статистики України. URL <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Лібанова Е. Людський розвиток в Україні / Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку : колективна монографія; наук. ред. Е. М. Лібанової. 2016. 328с.
5. Масгрейв Р. А., Масгрейв П. Б. Государственные финансы: теория и практика. М.: Бизнес Атлас. 2009. 716 с.
6. Одзімек В. Управління зеленим туризмом в регіоні: Українські Карпати та станиця Луганська . Краків, 2009. 228 с.
7. Проблеми та перспективи державно-управлінських реформ в Україні на сучасному етапі / Ковбасюк Ю. В., Кравченко С. О. [та інші]. // Вісник НАДУ при ПрезидентівіУкраїни. 2014. №4. С.5-17.
8. Садова У.Я. Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції. Львів: ІРД НАН України. 2009. 483 с.
9. Medlik S. Dictionary of Travel, Tourism & Hospitality. New-York: Routledge. 2012. 288 p.
10. Tiebout C. An Economic Theory of Fiscal Decentralization / In: NBER, Public Finances, Needs, Sources and Utilization. Princeton (Univ.Press). 1961. P.79-96.
11. Travel & Tourism Economic Impact 2017 Ukraine / World Travel & Tourism Council. London. 2017. 24 p.

References

1. Bikadorova N.O. Financial decentralization of local self-government. Economic Bulletin of the Donbas. 2010. N. 2 (20), 145-151. [in Ukrainian].
2. Geets VM Social capital, participation and public activity in the context of the needs of modernization. Valuable component of modernization processes in modern society of Ukraine. State Enterprise "Institute of Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine. 2014, 139-238. [in Ukrainian].
3. Economic statistic. Economic activity. Tourism. State Service of Statistics of Ukraine. URL <http://www.ukrstat.gov.ua>. [in Ukrainian].
4. Libanova E. (2016). Human Development in Ukraine. Innovative Types of Employment and Prospects for their Development: Collective Monograph; sciences Ed. E. M. Libanova. [in Ukrainian].
5. Machgrave R. A., Masgrave P. B. (2009). State finances: theory and practice. M. : Business Atlas. [in Russian]
6. Odzimik V. (2009). Management of green tourism in the region: Ukrainian Carpathians and the village of Lugansk. Krakow. [in Ukrainian].
7. Problems and prospects of state-administrative reforms in Ukraine at the present stage. Kovbasyuk Yu.V., Kravchenko S.O. [and others]. The NADU Bulletin under the President of Ukraine. 2014. N. 4, 5-17. [in Ukrainian].
8. Sadovaya U. (2009). Intellectual and innovative development of the region in the context of European integration. Lviv: IRD NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
9. Medlik S. (2012). Dictionary of Travel, Tourism & Hospitality. New-York: Routledge. [in English].
10. Tiebout C. (1961). An Economic Theory of Fiscal Decentralization. In: NBER, Public Finances, Needs, Sources and Utilization. Princeton (Univ. Press). [in English].
11. Travel & Tourism Economic Impact 2017 Ukraine. World Travel & Tourism Council. London. 2017. [in English].

Стаття надійшла до редакції 20.03.2019 р.